

GUIA DIDÀCTICA

**Per a la prevenció de l'abús
sexual infantil**

*el sostre
groc*

**El documental
“EL SOSTRE GROC”**

Aquest document neix de la proposta de l'Ajuntament de Lleida en col·laboració amb la Fundació Vicki Bernadet per tal de poder sensibilitzar a infants i joves sobre l'abús sexual infantil.

El documental "El sostre groc" d'Isabel Coixet, servirà de fil conductor per analitzar el perfil de l'abusador, la dinàmica de l'abús, l'impacte que ha tingut en les noies i reflexionar sobre altres qüestions que apareixen al llarg del film.

Aquest document conté dues parts: Una introductòria per a professionals on es fa una conceptualització bàsica de l'abús sexual infantil així com unes idees bases a tenir clares abans de començar l'activitat amb els adolescents i una segona amb el desenvolupament de dues activitats: Debat i mapa conceptual.

Al final del document els i les professionals trobaran una guia de respostes a les preguntes del debat amb el grup que podran ser d'ajuda per orientar l'activitat.

Per a professionals

El Consell d'Europa estableix que un de cada cinc infants patirà abús sexual infantil abans dels divuit anys. Afecta tant a nens com a nenes i és una vivència traumàtica que pot desenvolupar problemes físics, psicològics i sexuals a curt, mitjà i llarg termini.

Malgrat que un 20% dels infants patirà abús sexual, aquest continua sent un tema tabú. El silenci social augmenta la dificultat perquè persones que han patit abús sexual o n'estiguin patint puguin verbalitzar la seva experiència i elaborar les conseqüències traumàtiques.

És per això que la sensibilització esdevé una eina fonamental a l'hora d'abordar i prevenir l'abús sexual infantil. Perquè no només ajuda a identificar i prevenir l'abús, sinó que, al mateix temps, facilita que persones que ho han patit puguin explicar-ho i demanar ajuda tant familiar com professional.

A més a més, la sensibilització augmenta les probabilitats que l'entorn tingui una bona acollida i faci una bona gestió de la informació.

Conceptualització de l'abús sexual infantil

Per entendre què és l'abús sexual infantil cal abordar una a una les paraules:

Abús: consta del prefix ab- que vol dir sobre i el verb ús, utilitzar. Així doncs, abús vol dir sobre utilitzar.

Què s'està sobre utilitzant en els abusos sexuals infantils?

Poder: Entre la persona que perpetua l'abús i la persona que el pateix hi ha una diferència de poder, sovint esdevinguda dels privilegis que atorga l'edat i el sexe/gènere. Però no són les úniques variables a tenir en compte: la maduresa, la capacitat intel·lectual, la consciència o el nombre de persones són alguns dels eixos de poder que generen asimetria.

Cos: Tot i que no tots els abusos sexuals infantils són amb contacte físic (per exemple l'abús sexual online) sempre hi ha el cos com a referència. L'abús sexual infantil cosifica l'infant, convertint-lo en objecte sexual per a satisfer la persona abusadora, deixant de banda la subjectivitat de l'infant: els desitjos, les necessitats, la voluntat...

Confiança: La gran majoria d'abusos sexuals passen en la família o en entorns de confiança per a l'infant: l'escola, el teatre, l'esplai... La persona de confiança s'aprofita per a continuar reproduint l'abús en silenci.

Sexual: És allò que té relació amb la sexualitat. La sexualitat és l'esfera més íntima de les persones, d'on neixen els desitjos, les fantasies, les pors, les pràctiques sexuals, la forma de relacionar-nos tant amb nosaltres com amb altres persones, l'expressió de gènere...

Infantil: No hi ha un acord entre les diferents disciplines per definir a quina edat se situa la infantesa. Així doncs, des de l'àmbit de l'educació fa referència a unes edats, mentre que en altres àmbits, com per exemple el legal, en fa referència a unes altres. No obstant això, en aquest document, sempre que parlem d'infantil, ens referirem a menors de divuit anys.

Per tant, què és l'abús sexual infantil?

Tot i que no hi ha una definició única d'abús sexual infantil, totes les definicions compten en dos pressupòsits: El primer és la relació de desigualtat de poder, edat o maduresa entre l'abusador i la víctima, i la segona és utilitzar la víctima com a objecte sexual.¹

L'abús sexual infantil és quan una persona obté una satisfacció sexual a través del cos d'un o una menor d'edat que, per la diferència d'edat, d'informació i de consciència no pot consentir.

Idees clau abans de realitzar l'activitat:

- 1** Moltes vegades l'abús sexual infantil no és agressiu ni violent. L'adult sedueix a l'infant, fent-lo sentir especial, únic, per aprofitar-se'n i accedir al seu cos, fent-li creure que és corresponsable, i per tant culpable, del que està succeint.
- 2** L'abús sexual infantil no té per què fer mal. Les formes d'abús més invasives, com la penetració, és més probable que causin dolor físic, però no totes les formes d'abús tenen perquè causar dolor. Moltes vegades l'abús succeeix en zones erògenes i, més enllà de la voluntat de la persona, estimular certes zones erògenes pot provocar excitació corporal.
- 3** La persona que rep l'abús pot tenir sentiments ambivalents cap a la persona que ha perpetrat l'abús. Com hem comentat anteriorment, la majoria de vegades la persona que perpetua l'abús o és un familiar, o és una persona propera a l'infant. És probable que l'infant tingui sentiments d'estima cap aquella figura abans, però també després de l'abús. Els sentiments d'estima poden conviure amb sentiments com la ràbia, l'odi o el fàstic...

¹ Echeburúa, E. y Guerricaechevarría, C. (2009). Abuso sexual en la infancia: víctimas y agresores. Barcelona. ARIEL.

- 4 | La diferència de poder i de rol fa que el consentiment no sigui possible. Perquè el consentiment és molt més que dir que sí o dir que no. Perquè el consentiment sigui vàlid s'han de crear les condicions que permetin que l'individu pugui escollir amb el màxim de llibertat possible. En la diferència de rol, entre un professor i una alumna, és molt clara la posició de poder que té l'adult i com la llibertat està coartada per les possibles repercussions que pot tenir dir que sí o dir que no.

- 5 | La dinàmica de l'abús sexual infantil és tan absorbent que no només queda presa la persona que el pateix, sinó tot el seu entorn. En el cas del documental és molt clar com, en un primer moment, el professor va seduir i enganyar a tothom, no només a les alumnes, sinó també altres professors i professores. Malgrat això no justifica l'actuació de l'entorn, que té l'obligació de protegir els infants i adolescents, i actuar en conseqüència. La línia entre víctima i col·laboradora s'esvaeix. Fins a quin punt els i les professores que sabien el que passava a l'aula de Lleida i no feien res eren víctimes o eren col·laboradores? Les persones adultes sempre tenen l'obligació de protegir als i les menors d'edat, més enllà de les circumstàncies de l'entorn.

Activitats per treballar amb el grup

Cinefòrum: El sostre groc

Objectius: L'objectiu de l'activitat és entendre i sensibilitzar de la problemàtica de l'abús sexual infantil, posant especial èmfasi en la dinàmica, les conseqüències i la importància de demanar ajuda.

Durada: El visionat del documental + 2 hores.

Participants: A partir de catorze anys.

Desenvolupament de l'activitat:

Abans del visionat del documental fer grups de 4 a 6 persones. Dona'ls-hi les següents preguntes que hauran de respondre després de veure el documental:

- Com és el primer abusador? Quin perfil presenta?
- Quina és la dinàmica de l'abús? Com aconsegueix accedir a la intimitat de les alumnes?
- Per què diuen que no ho expliquen? Quines emocions creieu que senten les noies en relació amb l'abús?
- Què és el consentiment? Quina és l'edat a la qual un/a menor d'edat pot tenir relacions sexuals amb una persona major d'edat?
- Quan ho expliquen, creieu que se les creuen? I si se les creuen, per què no fan res? Creieu que ara han canviat les coses?
- Què les ajuda a recuperar-se, a elaborar les conseqüències de l'abús?

Després del visionat: Algunes idees i reflexions pel debat:

- L'abús sexual infantil és saltar-se els límits morals, ètics i socials. En un moment del documental, surt la idea que els límits en el teatre són difusos, perquè és una activitat on hi ha d'haver contacte físic. Després surt una de les testimonis i deixa clar que no, que els límits en el teatre no són difusos. Què en penseu? Són difusos els límits o no ho són?
- En un moment, l'advocada Carla Vall diu: "tothom està en contra de les violències, però quan coneixes a la víctima i l'agressor intentes optar per una posició de neutralitat que no existeix".
- Per què creieu que diu que la posició de neutralitat no existeix quan coneixes a víctima i agressor?
- Quan es veuen imatges gravades de les obres que feien, així com dels viatges, hi apareixen nois. Malgrat això, en el documental, només hi parlen noies, excepte en un moment molt puntual que hi parla un noi però molt poca estona.

- Per què creieu que no apareixen nois en el documental? Els nois que estaven a la companyia de teatre, són víctimes de l'engany i de la hipersexualització del professor de teatre?

En el documental hi ha dos professors que abusen de les alumnes. No obstant, descriuen el segon abusador com a maldestre, més directe i no tan seductor.

- Creieu que el segon abusador podria haver estat abusant tant de temps de les alumnes sense que ho expliquessin?

Guia de respostes per als professionals

Aquest apartat pretén indicar quines són les qüestions més importants que han de sortir a cada pregunta, així com explicar amb quina intenció s'han formulat les preguntes.

■ Com és el primer abusador? Quin perfil presenta?

La primera pregunta pretén reflexionar sobre la figura de l'abusador. Gran part del documental gira entorn d'aquesta figura. Moltes de les testimonis afirmen coses com: "era molt carismàtic", "era el jefe de la secta", "era el nostre líder". Aquí és rellevant reflexionar sobre el poder que tenia, no només en relació amb les alumnes, sinó també en relació amb la resta de professorat, arribant, fins i tot, a tenir relació directa amb l'alcalde de Lleida. El poder és un dels elements clau per entendre la dinàmica de l'abús.

■ Quina és la dinàmica de l'abús? Com aconsegueix accedir a la intimitat de les alumnes?

La segona pregunta pretén reflexionar sobre la dinàmica de l'abús, el "modus operandi". Moltes de les noies assenyalen que se sentien especials, úniques, que estaven enamorades o que si ho feien tindrien papers amb més protagonisme. És rellevant assenyalar que, tot i que no hi ha ús de la força, moltes de les coses que passen en el grup classe sempre eren a les fosques. La foscor és un element molt present, indicant que allò s'havia d'amagar.

Seducir a les noies fent-les sentir especials és una manera molt perversa d'aprofitar-se de la seva vulnerabilitat i accedir a la seva intimitat.

■ **Per què diuen que no ho expliquen? Quines emocions creieu que senten les noies en relació amb l'abús?**

La tercera pregunta parla sobre la instauració del silenci. Tot i que alguna noia sí que ho explica a Direcció, i comenta que la direcció no fa res, en general no és una cosa que es parli ni entre elles, ni amb les seves famílies. Les testimonis diuen coses com: “no volia perdre les coses bones que tenia La Inestable” o “no volia repercutir als altres alumnes”. Moltes vegades, les persones que pateixen abús sexual infantil, senten culpa del que ha passat. S'explica que el professor deia frases com “no hauria d'haver deixat que això passés” és una forma de corresponsabilitzar a la víctima, fent-la sentir que podia decidir tant com l'altra persona, inoculant, així, el sentiment de culpa. El sentiment de culpa, accentuat per sentiments ambivalents d'estima-odi cap a la figura abusadora, sumat a la vergonya de la sexualitat i la por a les conseqüències permeten entendre perquè és tan difícil per les persones que han patit abús sexual infantil explicar-ho.

■ **Què és el consentiment? Quina és l'edat a la qual un/a menor d'edat pot tenir relacions sexuals amb una persona major d'edat?**

La quarta pregunta permet reflexionar sobre el consentiment i els seus límits. Els setze anys és l'edat a partir de la qual un/a menor d'edat pot consentir tenir relacions sexuals amb una persona major d'edat. Així doncs, l'edat dels setze anys indica possibilitat de consentiment, caldrà veure en cada cas si n'hi ha o no.

Més enllà de l'edat de consentiment, en el documental apareixen frases com “no hi va haver força, però jo no vaig ser una part activa” o “vaig sentir que ell manava, que era seva”. Perquè hi hagi consentiment hi ha d'haver igualtat d'elecció entre les dues persones. En el cas del professor, és molt clar com, més enllà de l'edat, la diferència de poder no permet una elecció lliure. Hi ha un xantatge latent que quan més participen d'aquest tipus de pràctiques sexuals, més protagonisme tenen a les obres.

■ **Quan ho expliquen, creieu que se les creuen? I si se les creuen, per què no fan res? Creieu que ara han canviat les coses?**

Amb la cinquena pregunta s'ha d'anar amb compte de no generar gaire desesperança. S'ha d'enviar un missatge positiu i d'optimisme. A la segona part del documental, hi ha una noia que li explica a la seva mare i aquesta se la creu. Aquest gir és interessant perquè la noia és més jove que la resta. Per donar un missatge més esperançador podem parlar que els temps estan canviant, que a poc a poc hi ha més consciència social i que l'entorn cada vegada està més preparat per acollir aquestes verbalitzacions. Així mateix, també es pot valorar la insistència d'aquestes dones que, malgrat que en un primer moment no van ser escoltades, la seva insistència i persistència ha afavorit aquesta resposta social.

■ Què les ajuda a recuperar-se, a elaborar les conseqüències de l'abús?

La sisena pregunta és clau per entendre que per a elaborar un trauma infantil com l'abús és important explicar-ho. No cal fer-ho públic, però sí explicar-ho a algú que et pugui ajudar, ja siguin algú de la família, professor o professora... Però el més rellevant del taller és deixar clar que si algú ha patit abús sexual, n'està patint, o sap d'algú que n'està patint ho parlin amb alguna persona que els hi pugui ajudar. Apareix una frase que diu "No pots mirar al futur si tens ferides sagnants del passat". Per guarir les ferides del passat s'ha de poder verbalitzar.

Pel que fa a les preguntes del debat, cal deixar clar algunes qüestions:

■ Què en penseu? Són difusos els límits o no ho són?

Els límits ni en el teatre, ni en cap altra activitat, són difusos. L'abús sexual infantil és evident per la diferència d'edat i la diferència de rol. En el cas del documental de professor a alumna. En cap activitat el professorat o una persona major d'edat ha d'accedir a les parts íntimes de l'alumnat. Tocar els pits, fer petons, o inclús la penetració no és un límit difús del teatre.

■ Per què creieu que diu que la posició de neutralitat no existeix quan coneixes a víctima i agressor?

La posició de neutralitat no existeix perquè no hi ha una equivalència de forces entre les dues parts del conflicte. En el cas de l'abús sexual infantil, hi ha una persona que perpetua l'abús, l'abusador, i qui el rep, la víctima. La posició de neutralitat no existeix perquè el silenci i no fer res afavoreixen a l'abusador. Per tant, en una situació d'injustícia la "neutralitat" genera un context perquè aquella injustícia continuï passant. Perquè hi hagi un abús sexual infantil es requereix una persona que abusi i d'una societat que no faci res al respecte.

■ Per què creieu que no apareixen nois en el documental? Els nois que formaven part de la companyia de teatre, són víctimes de l'engany i de la hipersexualització del professor de teatre?

Malgrat que en el documental no aparegui s'ha de deixar clar que els nens i els nois també pateixen abús sexual infantil. Es calcula que, aproximadament, entre el 35 i el 40% de les víctimes d'ASI són nens. Els nois de la companyia de teatre també van viure i participar d'escenes obscenes on se'ls feia partícips de l'abús sexual que cometia el professor. Per tant, encara que no sapiguem si ells han patit abús sexual directament, també els podríem considerar que han estat víctimes de la dinàmica de l'abús, per haver estat presents quan passaven els abusos. Caldria reflexionar sobre el possible impacte que ha tingut aquesta vivència i els riscos que ells reproduïxin allò que han vist. En un moment, una noia del documental diu que era freqüent que els companys les toquessin a la furgoneta, reproduint i repetint el que feia el professor.

- La primera pregunta que s'ha plantejat, permet analitzar el perfil del primer abusador. Quin és el perfil del segon abusador? Quines semblances i quines diferències hi ha amb el primer?

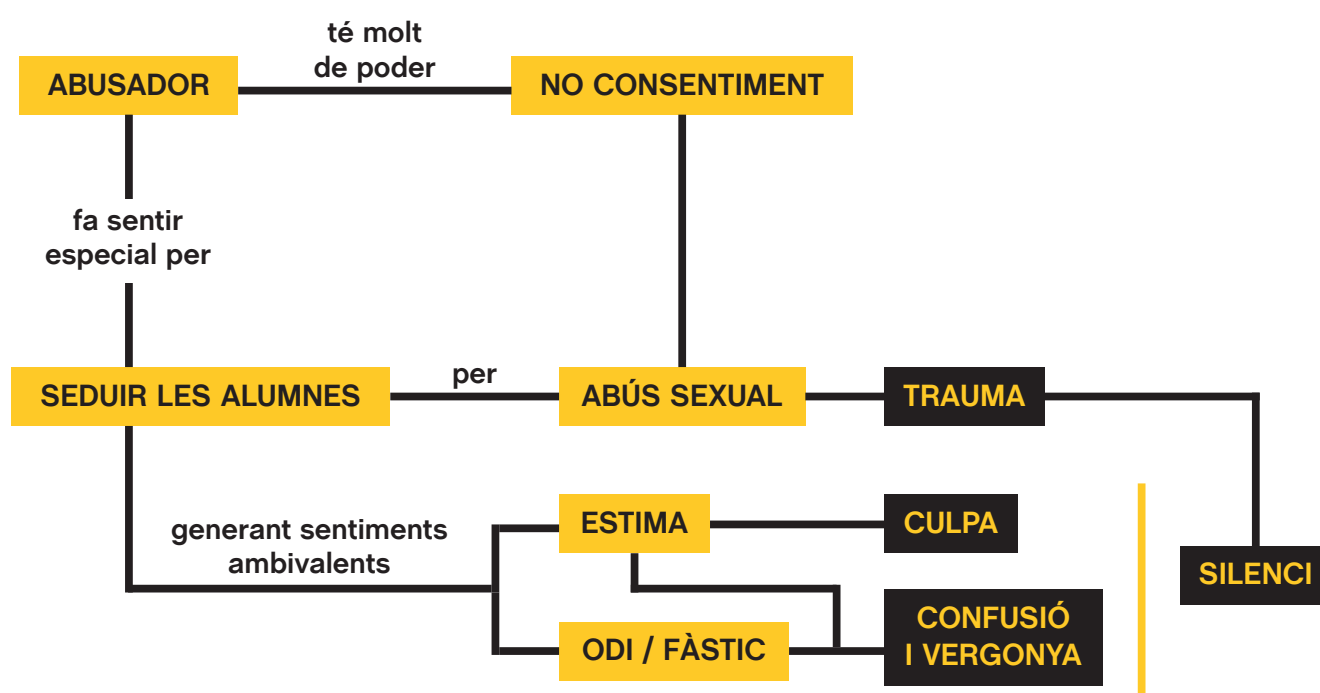
No hi ha un únic perfil de persona que abusa. Tot i que la imatge típica de l'abusador és d'un home, de mitjana edat, pervers, seductor, aquest no és l'únic. En el documental es veu molt clar com el segon abusador és més maldestre, directe i les testimonis deixen clar que no era el mateix. És important tenir clar que el perfil de l'abusador és divers: A vegades són majors d'edat, a vegades són menors d'edat, a vegades utilitzen la seducció, d'altres utilitzen la força, a vegades són subtils, a vegades són directes, i la major part de les vegades són homes, però algunes vegades també són dones.

Mapa conceptual

Un mapa conceptual és una forma resumida i visual d'organitzar els conceptes més importants del que s'ha treballat per extreure'n els aspectes claus i dibuixar-los a tall de conclusió.

Per acabar, realitza amb el teu grup un mapa conceptual relacionant les següents paraules: Abús, culpa, vergonya, silenci, seducció, consentiment, rol de poder, cura, parlar, sentir-se especial (afegeix tantes paraules com vulguis).

Un possible mapa conceptual és el següent, que es pot utilitzar com a plantilla en cas de necessitar-ho.

Autoria: Lluís Escala

Coordinació i revisió: Beatriz Lorente

Assessorament: Núria Grau, Victòria
Fernández i Laura Zurera

Edició, disseny i revisió ortogràfica:
Akaw Sports Marketing

Productora del documental: Miss Wasabi

En cas de dubte:

Infància respon: 11611

USAV: 900923098

Fundació Vicki Bernadet: 933 189 760

Per iniciativa de l'Ajuntament de Lleida

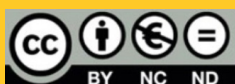
Ajuntament de Lleida

Finançat amb càrrec als crèdits rebuts del Ministeri d'Igualtat,
Secretaria d'Estat d'Igualtat i contra la Violència de Gènere

016

016

Aquesta guia té una llicència:

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional
(CC BY-NC-ND 4.0)